

Syndrom rizikového chování v dospívání

Syndrom rizikového chování v dospívání je chování adolescenta, při němž dochází k:

- **abúzu návykových látek,**
- **patologickému chování** (agresivita, delikvence, autoagresivita) a
- **předčasnému začátku pohlavního života.**

Jedná se o jednu z hlavních příčin mortality v období dospívání.^{[1][2]}

V období dospívání probíhá citlivý psychický vývoj. Adolescence odpovídá ve *vývojových stádiích dle Eriksona* období, v němž si jedinec dotváří **osobní identitu**, sestavuje vlastní **stupnici hodnot** a učí se **sebekritičnosti**. Při selhání tohoto vývoje z různých příčin dochází ke **zmatení rolí ve společnosti**, což se projevuje patologickým chováním.

Rizika jednotlivých projevů

Abúzus drog

Z drog je patrně nejhorší **alkohol**, alespoň co do počtu hospitalizací z důvodu těžké intoxikace. V České republice má 97 % dospívajících osobní zkušenost s alkoholem^[1], 79 % adolescentů uvádí konzumaci alkoholu v posledním měsíci^[3] a až 54 % adolescentů spadá do kategorie *nadměrné pití alkoholu* v posledním měsíci (více než pět „modelových sklenic“ určitého alkoholického nápoje při jedné příležitosti)^[3]. To v těchto kategoriích řadí Českou republiku na 1. místo v Evropě. Ve věku 15–19 let umírá v České republice přibližně 200 adolescentů za rok, přičemž 75 % z nich zemře na *vnější příčiny*. V drtivé většině případů se jedná o dopravní nehodu. Typicky k ní dojde o víkend v době mezi 24. a 5. hodinou ranní a způsobí ji řidič pod vlivem alkoholu – rizikové chování s návštěvou barů, diskoték, nadměrnou konzumací alkoholu a špatné posouzení schopnosti řídit osobní automobil.

Z dalších drog jde zejména o **marihuanu**, v České republice ji dlouhodobě používá až 43 % adolescentů, což ČR řadí opět na 1. místo v Evropě^[3]. Abúzus **nikotinu** se pohybuje také kolem 40 %^[3]. Zkušenosti s jakoukoliv ilegální drogou má v ČR kolem 50 % chlapců a 40 % dívek, je asi 2000 žadatelů o ústavní léčbu závislosti ve věku 15–19 let.

Psychosociální oblast

Rizikové chování se projevuje agresivitou a delikvencí. Další částí úmrtí na vnější příčiny kromě dopravních nehod jsou úrazy, které bývají způsobeny právě tímto chováním. Ještě důležitější však je **autoagresivita** – kolem 20 % vnějších příčin úmrtí v období dospívání je způsobeno **dokonanými sebevraždami**; až třikrát častěji u chlapců než u dívek. Dokonaných sebevražd je až 10× více ve věku 15–19 než ve věku 10–14 let^[2].

Sexuální život

Prodělané coitarché (*počátek pohlavního života*) má za sebou v 15 letech 14,5 % dospívajících, v 16 letech už 37,2 %. U předčasného coitarché je takřka jisté **časté střídání pohlavních partnerů** a z toho plynoucí vysoký výskyt **sexuálně přenosných infekcí**. V incidenci syfilis je věková skupina 14–24 let na 2. místě (na 1. skupina 25–34 let), v incidenci gonokokových infekcí je věková skupina 14–24 let rovnou na 1. místě^[2]. Ve věkové skupině 14–19 let má 25 % sexuálně aktivních jakoukoliv pohlavně přenosnou infekci, 18 % infekci HPV a 4 % chlamydiovou infekci (data z USA^[4], 8,2% chlamydiových infekcí v ČR^[2]). S promiskuitním životem také souvisí množství **abortů** a **časných a nechtěných těhotenství**.

Etiologie

Všechny tři oblasti projevů (abúzus návykových látek, psychosociální oblast, rizikové vedení sexuálního života) se vyskytují společně a mají stejné rizikové a protektivní faktory.

Rizikové faktory

Exogenní rizikové faktory:

- důsledky traumatu,
- oslabení funkce rodiny,
- urbanizace (neosobní prostředí),
- nejistota životních perspektiv (typicky se jedná o adolescenta vyloučeného ze školy – špatné pracovní uplatnění a nezaměstnanost)

Endogenní rizikové faktory:

- např. ADHD

Protektivní faktory

Většina protektivních faktorů je dobře dokumentovaných a prokázaných:

- kvalitní školství,
- pozitivní vzory ve společnosti,
- přísná legislativa (držení zbraní apod.)

Diagnostika

Lékař může anamnesticky a vyšetřováním přijít na následující příznaky:

- **zhoršení známek ve škole** – velmi citlivý údaj, lze získat anamnesticky,
- zanechání dřívějších zájmů (anamnéza přímá i nepřímá),
- poruchy chování (agresivní sklony,...),
- změna vrstevnické skupiny (anamnéza přímá i nepřímá),
- změna stylu oblékání,
- **známky sebepoškozování,**
- **úbytek na váze** (i.v. aplikace drog),
- kožní vpichy (i.v. aplikace drog),
- trombózy (i.v. aplikace drog),
- časté infekce a neobvyklé spektrum etiologických agens (i.v. aplikace drog),
- zhoršení chrupu (abúzus drog)

Prevence

V ČR je naprostá většina preventivních programů realizována ve školách. Byla také zpracována metodika individuálních preventivních pohovorů adolescenta s lékařem. Dle výzkumů si lékař může šetrným a přátelským pohovorem získat důvěru adolescenta, který se mu následně se svým problémem nebo zkušeností s návykovými látkami svěří. Součástí metodiky jsou i dotazníky **CRAFT** a dotazník založený na **MKN-10**.^[1]

	Dotazník CRAFT
C (<i>Car</i>)	Jel/a jsi někdy v autě či na motorce řízené někým pod vlivem alkoholu či jiné drogy anebo jsi někdy řídil/a motocykl pod vlivem alkoholu či jiné drogy?
R (<i>Relax</i>)	Napil/a ses někdy alkoholu či bral/a jsi někdy nějakou jinou drogu, aby ses uvolnil/a, měl/a ze sebe lepší pocit anebo abys dobře zapadl/a mezi kamarády?
A (<i>Alone</i>)	Pil/a jsi někdy alkohol nebo sis vzal/a nějakou jinou drogu, když jsi byl/a o samotě?
F (<i>Forget</i>)	Stalo se ti někdy, že jsi zapomněl/a, co jsi dělal/a, když ses napil/a alkoholu nebo jsi vzal/a nějakou jinou drogu?
F (<i>Friends</i>)	Řekl ti někdo z rodiny či z kamarádů, že bys měl/a omezit své pití nebo brání jiné drogy?
T (<i>Trouble</i>)	Dostal/a ses někdy do obtíží, když jsi pil/a alkohol či bral/a jiné drogy?

Spočítané kladné odpovědi	
0–2 odpovědi ano	Patrně se nejedná o závislost, riziko abúzu návykových látek je nízké.
3–4 odpovědi ano	Příležitostné až škodlivé užívání, mírné nebo střední riziko progresse abúzu návykových látek.
5–6 odpovědi ano	Patrně se jedná o závislost.

Dotazník závislosti založený na MKN 10			
Všechny následující otázky se týkají období posledních 12 měsíců. Vyber tu z následujících odpovědí, která se nejvíc blíží skutečnosti.			
Slovo „droga“ znamená i alkohol nebo marihuanu nebo kombinaci různých návykových látek.			
Cítil/a jsi během posledních 12 měsíců silnou touhu nebo nutkání užívat alkohol nebo jinou drogu?	Často	Někdy	Ne
Nedokázal/a ses ve vztahu k alkoholu nebo jiné droze ovládat? (Vzal/a sis ji i tehdy, když to bylo nevhodné, nebo sis vzal/a víc, než jsi původně zamýšlel/a, např. jsi šel/šla „na jedno“ pivo a zůstal/a na víc?)	Často	Někdy	Ne
Měl/a jsi tělesné odvykací potíže po vysazení alkoholu nebo jiné drogy, nebo jsi bral/a nějakou drogu nebo lék proto, abys odvykací potíže zmírnil/a?	Často	Někdy	Ne
Zvyšoval/a jsi dávku, abys dosáhl/a účinku původně vyvolaného nižší dávkou? (Zpočátku ti stačilo k tomu, abys věděl/a, že piješ alkohol, a ne limonádu, 1 pivo, nyní je jich víc.)	Často	Někdy	Ne
Zanedbával/a jsi své záliby kvůli alkoholu nebo braní jiné drogy? (Protože jsi potřeboval/a víc času k získání a k užívání drogy nebo k zotavení se z jejího účinku?)	Často	Někdy	Ne
Pokračoval/a jsi v užívání alkoholu nebo jiné drogy přes škodlivé následky, o kterých jsi věděl/a?	Často	Někdy	Ne

Celkový počet „často“ a „někdy“	
0 odpovědí „často“ a „někdy“	Patrně se nejedná o závislost, nízké riziko abúzu návykových látek.
1-2 odpovědi „často“ a „někdy“	Tento výsledek vyžaduje důkladnější vyšetření, střední riziko.
3-6 odpovědí „často“ a „někdy“	Patrně se jedná o závislost.

Odkazy

Související články

- Dysfunkce rodiny
- Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
- Mentální anorexie
- Bulimie
- Dospívání
- Psychický vývoj podle E. H. Eriksona

Reference

- KABÍČEK, Pavel, Štěpán SULEK a Linda MIZEROVÁ. Syndrom rizikového chování v dospívání (možnosti efektivní prevence v oblasti abúzu návykových látek). *Pediatric pro praxi* [online]. 2010, roč. 11, vol. 1, s. 46–48, dostupné také z <<http://pediatricpropraxi.cz/artkey/ped-201001-0011.php>>. ISSN 1803-5264.
- KABÍČEK, Pavel. *Syndrom rizikového chování v dospívání* [přednáška k předmětu Pediatrie, obor Všeobecné lékařství, 1. lékařská fakulta Univerzita Karlova v Praze]. Praha. 6.11.2013.
- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. . *The 2011 ESPAD Report : Summary* [online] . 1. vydání. 2012. Dostupné také z <<http://www.espad.org/en/Reports--Documents/ESPAD-Reports/>>.
- FORHAN, Sara E, Sami L GOTTLIEB a Maya R STERNBERG, et al. Prevalence of sexually transmitted infections among female adolescents aged 14 to 19 in the United States. *Pediatrics* [online]. 2009, vol. 124, no. 6, s. 1505-12, dostupné také z <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19933728>>. ISSN 0031-4005 (print), 1098-4275. DOI: 10.1542/peds.2009-0674 (<http://dx.doi.org/10.1542%2Fpeds.2009-0674>).